

TÜNİSİ

med Mes'ad tahkik ederek yayımlamıştır (Kahire 1965). 2. *Voyage au Ouaday par le Cheikh Mohammed Ebn Omar al-Tounsy*. Tünişî'nin Vedây gözlemlerini içeren bu eseri de A. Perron tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir (Paris 1851). Mütercim kendisinde bulunan Arapça el yazması metni neşretmişse de eser daha sonra kaybolmuştur. 3. *eş-Şüzûrû'z-zehebiyye fi'l-elfâzi't-ıbbiyye*. Clot Bey'in teşvikiyle kaleme alınmıştır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 749). Tünişî'nin Mehmed Ali Paşa dönemindeki tercüme hareketi esnasında Batı dillerinden Arapça'ya çevrilen eserlerden redaksiyonunu yaptıkları arasında *ed-Dürrü'l-lâmi' fi'n-nebât ve mâ fihi mine'l-havâş ve'l-menâfi'* (Bulak 1257), Clot Bey'in *Künzü's-sıhha ve yevâkitü'l-minha* (Bulak 1261, 1271, 1280, 1296), *Ravzatü'n-necâhi'l-kübâ fi 'ame-liyyâti'l-cerâhiyyeti's-şugrâ* ile yine Clot Bey'in *Maladie des enfants* adlı eserinin tercümesi olan *ed-Dürerü'l-gavâl fi 'ilmi emrâzi'l-eftâl* (Bulak 1260) sayılabilir (Serkîs, II, 1683).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, I, 1093, 1286; II, 1683-1684; Brockelmann, *GAL*, II, 643; *Suppl.*, II, 748-749; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), IV, 168, 169, 175; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 561; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, I, 269-270; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 318; Abdurrahman Hamîde, *A'lâmü'l-coğrafiyyine'l-'Arab ve muktefât min âşârihim*, Dimaşk 1416/1995, s. 660-668; Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları: Mehmed Ali Paşa'dan Günümüze Basılı Türk Kültürü Bibliyografyası ve Bir Değerlendirme*, İstanbul 2006, s. 458, 501; a.mlf. v.dğr., *Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi*, İstanbul 2006, I, 160-161; Abdülazîz Abdülhak Hilmi, "İstidrâkât 'alâ riḥleti't-Tünisi ilâ Dârüf el-ma'rûfe Teşhîzü'l-ezhân bi-sîreti bilâdi'l-'Arab ve's-Süddân", *el-Muhâdarâtü'l-'âmme: el-Mevsimü's-sekâfi* (1967-68), Kahire 1968, s. 59-105; M. Streck, "Tünisi", *IA*, XII/2, s. 57-59; a.mlf., "al-Tünisi", *EI*² (İng.), X, 640-641.

CENGİZ TOMAR

TUNUS

(تونس)

Kuzey Afrika'da ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

IV. SANAT

Kuzey Afrika'nın en küçük ülkesi olup yüzölçümü 163.610 km², nüfusu 10.589.025'tir (2010). Batıda Cezayir, güneydoğuda Libya sınırlarıyla, kuzeyde ve doğuda uzunluğu 1300 kilometreyi bulan Akdeniz kıy-

larıyla çevrilidir. Birleşmiş Milletler, Arap Devletleri Birliği, İslâm Konferansı Teşkilâtı, Afrika Birliği Teşkilâtı ve Arap Mağrib Birliği'ne üye olan ülke tek meclisli, çok partili cumhuriyetle yönetilir. Resmî adı el-Cumhuriyyetü't-Tünisiyye, başşehir Tunus (2010 tah. 740.000, banliyöleriyle birlikte 1 milyon civarı), diğer önemli şehirleri Sefâkus (Sfaks, 287.000), Sûse (200.000), Kayrevan (164.000), Kâbis (Gabes, 125.000) ve Benzert'tir (Bizerte, 120.000).

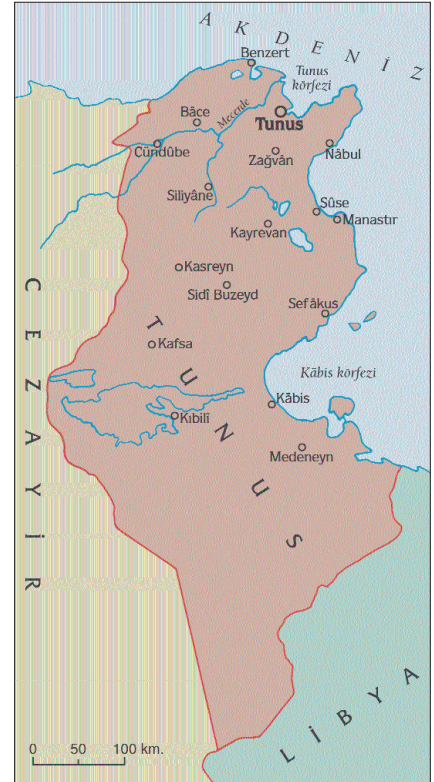
I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Fazla yüksek olmayan ülkenin yarısının yükseltisi 200 metrenin altındadır. Tel Atlasları ile Sahrâ Atlasları'nın son uzantıları alçalarak batı sınırlarından içeri girer. Mecerda vadisinin kuzeyindeki Tel Atlasları, en fazla 900 metreye ulaşır ve Benzert kıyılarında son bulur. Rölyef çok parçalı ve kesilmiş olup kıyılar yüksek kıyı tipinde ve kayalıktır. En önemli akarsuyu, Cezayir'den doğup Tunus körfezine dökülen, 600 kilometrelik uzunluğunun 400 kilometresi Tunus'ta bulunan Mecerda'dır. Nehir Tel Atlasları ile daha güneydeki Sahrâ Atlasları'nı birbirinden ayırır. Vadinin güneyindeki Sahrâ Atlasları bir dizi kalker sırtlarından oluşur, bu sebeple Tunus Sırtı adıyla anılır. Yer yer çöküntülerle kesintiye uğrayan Tunus Sırtı, Bonburnu'na kadar uzanır. Ülkenin en yüksek zirvesi olan Cebelîşeânîbî de (Cebel Şambi) (1544 m.) buradadır. Merkezî Tunus ülkenin orta kesiminde geniş bir platodur; batıda yüksek stepler, doğuda alçak stepler denilen iki bölüme ayrılır. En doğuda ise Sûse-Sefâkus arasında verimli topraklarıyla tanınan sahil bölümü yer alır. Bu bölümden içerilere ve güneye gidildikçe bir dizi siğ tuz

gölü ve tuzlu bataklık geniş alanlar kaplar. Bunların en büyüğü Şattülcerid'dir. En güneyde kumlu, taşlı çöllerden meydana gelen Sahrâ bulunmaktadır. Tunus'un doğu kıyılarında küçük, kayalıklı ve az yerleşilmiş Karkane adaları ile Cerbe adası yer alır. Sonradan bir yolla karaya bağlanan Cerbe kesintisiz kumsalları ve birçok vahasıyla bir turizm cennetidir. Ülkenin kuzeyinde nemli ve ılık Akdeniz iklimi görülürken merkezde yarı kurak, güneyde "sirokko" rüzgârlarının şiddetli sıcaklıklara ve kuraklığa yol açtığı çöl iklimi egemendir. Kuzeydeki dağlık alanda yağış 500-1500 mm. arasındadır. Buna karşılık ülkenin dörtte üçünde yağış tutarı 100 milimetreyi geçmez. Bol yağış alan kuzeybatı yöresinde dağlar meşe ormanlarıyla kaplıdır. Merkezî kesimde güneye doğru gittikçe otsu step türlerinden çalılara geçilir ve Sahrâ'da vahalar dışında bitki örtüsüne rastlanmaz.

Nüfusun % 98'ini Araplar oluşturur; çok az oranda Berberî, Avrupalılar'dan Fransız ve İtalyanlar bulunur. Yahudiler geçmişte önemli bir topluluk iken günümüz-

Tunus

de çok azalmıştır. Ülkede kilometrekareye ortalama altmış beş kişi düşer; ancak nüfusun coğrafi dağılışı çok farklıdır. Büyük kısım Sefâkus'un kuzeyindeki kıyı kuşağında toplanmıştır; dağlık alanlarla güneydeki çöl düzlükleri boş denilecek ölçüde tenhadr. Nüfusun % 63'ü şehirlerde, % 37'si kırsal kesimde oturur. Arap, Berberî, Afrika ve Avrupa kültürlerinin kavşağı olan Tunus'ta nüfusun büyük kısmı Sünnî müslümandır. Toplumun yarısı tarımla, yarısı sanayi, turizm, balıkçılık, madencilik ve imalât işleriyle uğraşır. Tunus ekonomisi hizmetler sektörü, tarım, hafif sanayi, petrol ve fosfat üretimine dayalıdır. Hizmetler sektörü son yıllarda ticaret, ulaşım, telekomünikasyon, turizm ve finans alanlarında birçok reform geçirmiştir.

Tarıma elverişli topraklar 340.000'i sulamalı alan olmak üzere 5 milyon hektardır. Tarımın payı giderek azalmakta, imalât sektörü öne geçmektedir. Başlıca ürünler zeytinyağı, turuncgiller, hurma, tahıl, patates, domates, kırmızı et, süt ve deniz ürünleridir. Ülkede yaklaşık 10.000 sanayi tesisi bulunmakta ve bunların çoğu deniz kıyısında yer almaktadır. Benzert, Tunus ve Sefâkus'ta kurulan fabrikalarda maden ürünleri işlenmektedir. Sanayi başlıca elektronik, otomotiv, kimya, tekstil, gıda, metal, deri ve ayakkabı dalları üzerinde yoğunlaşmıştır. Tunus'un en önemli yer altı zenginlikleri fosfat, petrol ve doğal gazdır. Fosfat yatakları Afrika'nın sayılı rezervlerindedir. Petrol Sahrâ tipi hafif petrol olup 1966'dan beri Burme'de üretilmektedir; Benzert'te de bir rafineri vardır. Ülke topraklarından ayrıca demir, kurşun, çinko ve civa çıkarılmaktadır.

Tunus, kıyılarının % 37'sini oluşturan ve en güzelleri Cerbe adası ile Hammâmet körfezinde bulunan ince kumlu plajları, arkeolojik ve kültürel zenginlikleriyle Akdeniz havzasında çok önemli bir turizm ülkesidir. Uluslar arası yedi hava alanı ve sekiz limanı, 17.000 kilometrelik karayolu (% 65'i asfalt) ve 1880 kilometrelik demiryolu ağına sahiptir. Başta Kartaca olmak üzere Thuburbo Majus, Kerkouane, Dugga, Bulla Regia gibi Romalılar'a ve Kartacalılar'a ait harabeler kültür turizmi için önemli merkezlerdir. Kayrevan Sîdî Ukbe Camii, Tunus Zeytûne Camii, Tunus'un eski bölümü "medine" ve egzotik çarşısı "sûk", Süse ve Münestîr ribâtları da başlıca turist çeken yerler arasındadır. Cerbe adasından dünyanın en eski yahudi tapınaklarından biri olan Griba yer alır. XIX. yüzyıl beylik dönemi sarayındaki Bardo

Müzesi dünyanın en zengin Roma mozaik koleksiyonunu barındırmaktadır. Kartaca Arkeoloji, Kayrevan İslâm Sanatları, Cem ve Münestîr Ribât diğer önemli müzelerdir. Vaha ve çöl manzaralarıyla güney bölgesinde çeşitli etkinlikler düzenlenerek çöl turizmi geliştirilmektedir. Ülkede bulunan altı milli park ve birçok doğal rezerv alanında flora ve fauna koruma altına alınmıştır.

Tunus'ta el sanatları ülke ekonomisinin en dinamik sektörlerinden biridir. Turistik önem taşıyan başlıca el sanatları çinçilik, deri işlemeciliği, altın ve gümüş üzerine bijuteri, emaye bakır işlemeciliği, geleneksel ahşap müzik aletleri yapımılığı ve halıcılıktır. Özellikle çinçilik, bakırcılık ve halıcılıkla, fes ve nargile imalâtında Osmanlı etkisi görülür. Tunus'un dış ticaretinde en önemli ihracat mallarını tekstil, deri ürünleri, ham petrol, makineler, elektrikli aletler, zeytinyağı, balık, şarap, hurma, fosfat ve gübre oluştururken ithalât malları arasında otomobil ve yedek parçaları, petrol makine aksamı, kimyasal maddeler, tekstil ve deri ürünleri, fuel-oil, kereste ve tahıl başta gelmektedir. Kuzey Afrika'da istikrarlı ve liberal ekonomiye hızla geçmekte olan Tunus, Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikasında önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Tunus-Türkiye ticarî ve ekonomik ilişkileri 15 Temmuz 1992 tarihinde Ankara'da imzalanan Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Antlaşması çerçevesinde yürütülmektedir. Tunus Türkiye'den buğday, patates, nohut, fındık, kalorifer radyatörleri, demir çelik çubuklar, buzdolabı, ilâç gibi maddeler alırken Türkiye Tunus'tan hurma, fosfat, alüminyum florür, deri, suni kâğıt hamuru, hurda bakır gibi maddeler ithal etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 113-131; *Atlas de Tunisie. Editions Jeune Afrique*, Paris 1979; Aydoğan Köksal, *Afrika Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara 1999, s. 355-369; *Tunus'un Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye-Tunus Dış Ticareti* (İzmir Ticaret Odası), İzmir 2001; F. Hesk, "Tunus'da Ormançılık", *İÜ Orman Fakültesi Dergisi*, VI/1, İstanbul 1956, s. 1-34; Füsün Soykan, "Tunus Turizmi Üzerine", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 7, İzmir 1993, s. 89-115; a.m.f., "Tunus'ta Turizmin Bugünkü Durumu ve Etkileri", a.e., sy. 8 (1995), s. 93-108.

FÜSÜN BAYKAL SOYKAN

II. TARİH

İslâm Öncesi. Bölgenin ilk sakinlerinin Batı Asya veya Avrupa'dan gelen topluluklar olduğu söylenir. Daha sonra bölge-

ye Berberîler yerleşti. Tüccar bir millet olan Fenikeliler'in Suriye'den gelişiyle Tunus tarih sahnesine çıktı. Milâttan önce XII. yüzyıldan itibaren bölgeye gelmeye başlayan ve sahillerde ticarî koloniler oluşturan Fenikeliler, Kartaca şehrini merkez edindiler ve milâttan önce IX. yüzyılın ilk yarısında bölgede önemli bir deniz gücüne sahip büyük bir imparatorluk kurdular. Batı Akdeniz havzasını, Sardunya, Malta ve Balear adalarını hâkimiyetleri altına aldılar. Bugün Tunus şehrinin banliyösü durumundaki Kartaca'da hüküm sürdükleri için Kartacalılar olarak da bilinen Fenikeliler hükümlerini yedi asır (m.ö. 846-m.s. 146) devam ettirdiler. Kartaca ile Roma arasında siyasî ve ticarî rekabet yüzünden başlayan, yaklaşık bir asır devam eden Pön savaşları Kartacalılar'ın yıkılışıyla sonuçlandı. Kartaca'yı ve Tunus'un diğer merkezlerini ellerine geçiren Romalılar, savaş sırasında tahrip ettikleri Kartaca'yı yeniden imar ederek Kuzey Afrika'daki topraklarının idarî merkezi yaptılar. IV. yüzyılın ortalarında İspanya'dan gelen Vandal bölgede Roma hâkimiyetine son verip yaklaşık bir asır hüküm sürdüler (440-535). Tunus ve civarı 535 yılında Bizans'ın eline geçti ve müslümanların fethine kadar Bizans hâkimiyetinde kaldı. İslâm fetihleri esnasında İfrîkiye diye adlandırılan Tunus ve civarında putperestlik ve Hıristiyanlık yaygındı, halkın çoğunluğu putperest Berberîler'den oluşuyordu.

İslâmî Dönem. Hz. Osman zamanında 27 (647) yılında İfrîkiye'nin fethine çıkan Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh o yıllarda Bizans'tan ayrılıp bağımsızlığını ilân eden Gregorios'u Sübeytîla'da yendi ve bölgenin ileri gelenlerini vergiye bağladı. İfrîkiye halkının anlaşmayı bozması üzerine 33 (653) veya 34'te (654-55) ikinci defa sefere çıkarak onları tekrar itaat altına aldı. Hz. Ali ile Muâviye arasındaki mücadeleler sırasında bölge İslâm hâkimiyetinden çıktı. Tunus'un doğu kesimini Muâviye'nin İfrîkiye valiliğine getirdiği Muâviye b. Hudeyc yeniden İslâm egemenliği altına aldı (45/665). Ardından valiliğe tayin edilen Ukbe b. Nâfi' devamlı bir ordu bulundurmak amacıyla Tunus'ta Kayrevan şehrini kurdu (50/670); Kayrevan, Mağrib'deki fetihler için ordunun bir hareket ve ikmal üssü durumuna getirildi. 55 (675) yılında vali tayin edilen Ebû'l-Muhâcîr Dînâr, yedi yıl süren valiliği esnasında Kartaca şehri ve civarının fethini tamamladı. Bu yıllardan itibaren Berberîler arasında İslâmiyet yayılmaya başladı. Abdülmelik b. Mervân ile muhaliflerinin iktidar mücadelesi dö-